

УДК 658.15(045)

Ю.В. Серік, І.В. Кучерук

СУТНІСТЬ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто сутність капіталу, його структуру, управління капіталом на рівні підприємства. Управління капіталом є важливим завданням загальної системи управління діяльністю підприємства, тому що капітал є однією з основних економічних категорій, які характеризують діяльність будь-якого підприємства.

The capital essence, its structure and management at a plant has been considered. The capital management is an important task of business administration common system, as the capital is one of the basic economic categories, which characterizes the activity of each plant. The capital takes the principal place in socioeconomic and political relationships of the society. Due to ill capital

management at both the micro and macro levels, caused by objective and subjective reasons, the economy of Ukraine overcomes the global financial crisis impact rather slowly. The main purpose of capital management at the enterprise is its optimization, which is the process of selecting the best form of its organization at the enterprise taking into account the implementation conditions and peculiarities of its business activities. They analyzed various management capital concepts in order to determine the optimum alternative, which, in its turn, provides plant further development.

Ключові слова: капітал, управління капіталом, оптимізація структури капіталу, використання, концепція збереження.

Keywords: capital, management of capital, optimization structure of capital, conception of maintenance of capital.

В основу людських відносин покладено власність. Вона є визначальною як для окремих людей, колективів працюючих, так і для суб'єктів господарювання підприємств.

На рівні підприємств власність виступає як капітал, який є базою створення і розвитку підприємства й у процесі функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу.

Будь-яка організація, що веде виробничу чи іншу комерційну діяльність, повинна мати визначений капітал, що являє собою сукупність матеріальних цінностей і коштів, фінансових вкладень і витрат на придбання прав і привілеїв, необхідних для здійснення його господарської діяльності.

Капітал посідає одне з головних місць в системі соціально-економічних та політичних відносин суспільства. Через недосконале управління капіталом як на макро- так і на мікрорівні, що зумовлено низкою об'єктивних та суб'єктивних причин, економіка України доволі повільно долає наслідки світової фінансової кризи. Прискорити цей процес можна за допомогою втілення такого механізму управління, який відповідає сучасним умовам, спирається на досягнення науки та враховує практику. Розроблення стратегії управління потребує від українських підприємств також і ринкова економіка, до якої перейшла Україна. Тому актуальним на сьогоднішній день є вирішення проблем управління власним капіталом як основного джерела ефективного розвитку та підвищення конкурентних переваг підприємства.

В основу системи управління капіталом покладено концепцію його структури. Проблеми сутності системи управління власним капіталом досліджувалися багатьма науковцями. Слід відзначити, що проблемам вивчення складу та структури, а також ефективності формування капіталу присвячено багато робіт зарубіжних вчених-економістів: А. Гропеллі, Дж.М. Ваховича, Е. Нікбахта, М. Міллера, Ф. Модільяні, Є.Ф. Бріггема; в російській літературі можна виділити роботи Балабанової І.Т., Белоліпецького В.Г., Стоянової О.С., Ковальова В.В.

Теоретичні і методичні підходи до розкриття аспектів управління структурою капіталу подані в роботах вітчизняних фахівців: І.О. Бланка, М.Д. Білик, В.Г. Андрійчука, Г.Г. Кірейцева, Т.О. Кузнецова, А.М. Поддєрьогіна, Л.М. Ремньової, В.П. Савчука та інших.

Розглянемо думку різних вчених щодо розуміння поняття «капітал». Так, І.Т. Балабанов пише: «Капітал — це частина фінансових ресурсів. Капітал — це гроші, пущені в обіг, і доходи, що вони приносять від цього обігу. [1, с.28]

В.Г. Белоліпецький визначає капітал як «...частину фінансових ресурсів, задіяних фірмою в оборот, і доходи, що вони приносять від цього обороту. У цьому розумінні капітал виступає як перетворена форма фінансових ресурсів». [3,с.196]

І.О. Бланк, розглядаючи капітал з позиції фінансового менеджменту формулює його визначення таким чином: «Капітал підприємства характеризує загальну вартість коштів у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів». [2,с. 156]

А.І. Балабанов висловлюється таким чином, що «Капітал — це частина фінансових ресурсів. Капітал — це гроші, що введені в оборот та приносять дохід від цього обороту. Оборот грошей здійснюється шляхом вкладання їх у підприємництво, наданні в позику, передачі в оренду. Капітал — це гроші, призначені для отримання прибутку». [1,с. 39]

А.М. Ковальова, М.Г. Лапуста, Л.Г. Скамай розглядають фінансовий капітал як сукупність власних і позикових фінансових ресурсів, що використовуються для фінансування активів із метою одержання прибутку. «Частина фінансових ресурсів, задіяних фірмою в оборот, і доходи, що вони приносять від цього обороту, мають назву капітал, що виступає як перетворена форма фінансових ресурсів. Іншими словами, капітал — це значна частина фінансових ресурсів, яка авансується та інвестується у виробництво з метою одержання прибутку».

Таким чином, підходи, що існують в економічній літературі до розуміння капіталу, залежать від тих позицій вчених, з яких вони розглядають цю об'єктивну економічну категорію. Звичайно, визначення поняття «фінансовий капітал підприємства» характеризується своєю багатоаспектністю, що є цілком закономірним через достатню складність цієї категорії і не однозначні підходи до її трактування. Тому необхідно дослідити основні положення щодо управління капіталом підприємства.

Умови розвитку економіки України створили об'єктивну необхідність розроблення та обґрунтування нових підходів та інструментів управління структурою капіталу підприємства з метою її оптимізації.

Структура капіталу, що використовується підприємством визначає багато аспектів не тільки фінансової, але й операційної та інвестиційної його діяльності, активно впливає на кінцеві результати цієї діяльності. Вона впливає на коефіцієнт рентабельності активів та власного капіталу, тобто впливає на рівень економічної та фінансової рентабельності підприємства, визначає систему коефіцієнтів фінансової стійкості та платоспроможності й остаточно формує співвідношення у ступенях прибутковості та ризику в процесі розвитку підприємства.

Управління формуванням структури капіталу, як складова управління загалом є системою принципів і методів розроблення та реалізації управлінських рішень, пов'язаних із встановленням оптимальних параметрів його обсягу та структури, а також його залучення з різних джерел та в різноманітних формах для здійснення господарської діяльності підприємства [2,с.176].

Капітал підприємства є головним вимірником його ринкової вартості, що залежить як від об'єктивних чинників (масштабу цін в економіці країни і ряду макроекономічних показників), так і суб'єктивних чинників (наприклад, найпростішого — облікової політики підприємства); індикатором виступає, насамперед, власний капітал підприємства, що визначає обсяг його чистих активів. Простіше кажучи, управління капіталом

— це вплив суб'єкта ринку (тобто підприємства) на об'єкт управління (тобто капітал) з метою ефективного та оптимального використання цього об'єкта для ведення господарської діяльності суб'єкта.

Управління капіталом підприємства спрямоване на вирішення таких основних завдань [4, с. 132]:

Формування достатнього обсягу капіталу, що забезпечить необхідні темпи економічного розвитку підприємства.

Оптимізація розподілу сформованого капіталу за видами діяльності та напрямками використання.

Забезпечення умов досягнення максимальної доходності капіталу при запланованому рівні фінансового ризику.

Забезпечення мінімізації фінансового ризику, пов'язаного з використанням капіталу, при запланованому рівні його доходності.

Забезпечення постійної фінансової рівноваги підприємства у процесі його розвитку.

Забезпечення достатнього рівня фінансового контролю над підприємством з боку його засновників.

Забезпечення достатньої фінансової гнучкості підприємства.

Оптимізація обігу капіталу.

Забезпечення своєчасного реінвестування капіталу.

Принципи управління капіталом:

- 1) оптимальне розміщення капіталу підприємства на стадіях кругообігу;
- 2) планування обсягу та структури капіталу;
- 3) наявність системи джерел формування капіталу;
- 4) контроль за станом і використанням капіталу підприємства.

Управління капіталом підприємства, як і весь процес управління, містить стратегію і тактику управління. Під стратегією розуміють загальний напрямок і спосіб використання засобів для досягнення поставленої мети. Встановлюючи визначені правила й обмеження, стратегія дає змогу сконцентрувати зусилля на тих варіантах рішень, що не суперечать обраному напрямку управлінської діяльності. Тактика управління — це конкретні методи і прийоми досягнення поставленої мети у визначеній ситуації й у визначений момент часу. Завдання тактики управління — вибір найоптимальнішого рішення і способів його втілення в ситуації, яка склалася [5, с. 35].

Існують такі базові стратегії управління капіталом:

- консервативна, метою якої є отримання доходності вищої, ніж за банківськими депозитами за значно менших ризиків, ніж на ринку акцій;
- збалансована, де очікується отримання доходності, що порівнюється з середньоринковою за найліквіднішими акціями, але з меншим ризиком;
- ризикова, де метою є отримання максимального приросту активів;
- індексна призначена для інвесторів, які мають на меті отримання інвестиційного доходу з портфеля цінних паперів, сформованого на основі індексу [2, с. 528].

Структура управління капіталом підприємства передбачає управління:

- власним капіталом (полягає у визначенні та реалізації політики щодо формування власного капіталу за рахунок зовнішніх та внутрішніх джерел);

— залученим капіталом (полягає у визначенні та реалізації політики щодо збільшення капіталу підприємства за рахунок таких внутрішніх джерел, як додаткові внески учасників (засновників), випуск акцій тощо);

— позиченим капіталом (полягає у визначенні та реалізації політики щодо збільшення капіталу підприємства за рахунок таких зовнішніх джерел, як банківський кредит, товарний (некомерційний) кредит, емісія облігацій тощо);

— оптимізація структури капіталу.

Визначення оптимальної структури капіталу вимагає вибору компромісу між ризиком та дохідністю, що ґрунтується на положенні того, що:

зростання частки позикового капіталу підвищує фінансовий ризик;

вище значення частки позикового капіталу забезпечує більше значення доходності на власний капітал, підвищує рентабельність власного капіталу підприємства і величину прибутку, що отримується. Але збільшення частки позикового капіталу спричиняє зростання фінансового ризику (тобто недостатності у підприємства коштів для сплати відсотків по кредитах).

Процес управління структурою капіталу ґрунтується на певному механізмі, який є системою основних елементів та функцій, що регулюють процес розроблення та реалізації управлінських рішень у цій галузі.

Ефективність діяльності значною мірою залежить від рівня розвитку та вдосконалення системи управління капіталом. Управління капіталом суб'єктів господарювання тісно пов'язане із прийняттям управлінських рішень, оскільки його величина та динаміка є важливими критеріями для встановлення їхньої оптимальності [5, с.136]. Капітал завжди є необхідним атрибутом діяльності — від моменту створення підприємства до його ліквідації або реорганізації. У свою чергою, управління капіталом передбачає вплив на його обсяг і структуру, а також джерела формування з метою підвищення ефективності його використання. Налагоджений механізм управління капіталом передбачає: чітку постановку цілей і завдань управління капіталом, а також контроль за їх дотриманням у плановому періоді; удосконалення методики визначення й аналізу ефективності використання усіх видів капіталу; розроблення напрямків оптимізації процесу управління капіталом, а також їхнього аналізу і запровадження; розроблення методики оперативного управління високоліквідними обіговими активами; розроблення загальної стратегії управління капіталом; використання у процесі управління економічних методів і моделей, зокрема під час аналізу і планування; орієнтацію на використання внутрішніх важелів впливу на процес управління капіталом.

Саме капітал є головною рушійною силою ефективного функціонування суб'єкта діяльності, ефективне управління яким зумовлює перспективу розвитку господарської одиниці, тому докладнішого розгляду потребує оптимізація структури капіталу. Налагоджений механізм управління капіталом передбачає: чітку постановку цілей і завдань управління капіталом, а також контроль за їх дотриманням у плановому періоді; удосконалення методики визначення й аналізу ефективності використання усіх видів капіталу; розроблення напрямків оптимізації процесу управління капіталом, а також їх аналізу і запровадження; розроблення методики оперативного управління високоліквідними обіговими активами; розроблення загальної стратегії управління капіталом; використання у процесі управління економічних методів і моделей,

зокрема під час аналізу і планування; орієнтацію на використання внутрішніх важелів впливу на процес управління капіталом.

Оптимізація структури капіталу також є важливим питанням в управлінні капіталом, тому слід розглянути його детальніше.

Проаналізувавши літературні джерела можна зробити висновки, що методику оптимізації структури капіталу доцільно побудувати у три етапи:

1. Проведення фінансового аналізу структури капіталу;
2. Визначення інтегрованих шляхів оптимізації структури капіталу (рисунок).

Створення ефективної концепції збереження власного капіталу.

Виходячи із визначення власного капіталу як загальної вартості майна підприємства, можна зауважити, що реальну вартість не завжди можна визначити кількісно, зокрема за інших рівних умов вартість компанії, що є відомим трендом, є вищою, а отже, вищою буде і вартість її майна [6, с.37]. З іншого боку, за наявності на підприємстві власного інтелектуального капіталу його вартість (вартість розроблення та виконання досліджень) не завжди відповідає ринковій вартості (конкурентні переваги, які надасть підприємству це розроблення). Тож оцінка реальної ринкової вартості власного капіталу підприємства є першим кроком до ефективного управління ним.

Формування цільової структури капіталу, дозволить, з одного боку, виявити найбільш доступні і вигідні інструменти фінансування діяльності, а з іншої – визначити таку структуру капіталу компанії, яка забезпечить задоволення внутрішніх потреб підприємства і досягнення основних стратегічних цілей.

Під час визначення оптимальної частки власного капіталу у структурі капіталу підприємства, враховуючи функціональне призначення власного капіталу, на мікрорівні можна виділити його позитивні риси:

простота залучення та використання (під час вирішення питання щодо збільшення обсягу власного капіталу або щодо напрямів його використання рішення приймає підприємство без участі будь-яких інших суб'єктів господарювання);

вища дохідність та здатність генерувати прибуток (під час використання власного капіталу немає потреби сплачувати відсотки за кредитом);

підвищення конкурентоспособності підприємства (наявність значної частки власного капіталу збільшує його платоспроможність та фінансову стійкість, що надає певних конкурентних переваг та статусу перед клієнтами та партнерами) [5, с. 160].

Проте використання підприємствами лише власного капіталу має і негативні риси:

обсяг власного капіталу обмежений, тому підприємство може втратити можливість розширення діяльності та збільшення рентабельності за рахунок залучення позикових коштів за допомогою ефекту фінансового левериджу;

часто власний капітал, залучений із зовнішніх джерел, має вищу вартість порівняно з позиковим капіталом [6, с.154].

Тому одним із основних питань управління власним капіталом підприємства є визначення оптимальної структури капіталу, тобто такого співвідношення власних і позикових коштів, яке забезпечує максимізацію ринкової вартості компанії.

Враховуючи динамічність зовнішнього середовища та підвищення конкуренції, часто основною метою підприємства є не збільшення власного капіталу, а його збереження. Необхідність забезпечення власного капіталу на визначеному рівні відобразилась у міжнародних стандартах бухгалтерського обліку у вигляді концепції

збереження власного капіталу, що орієнтована на забезпечення безперервності господарської діяльності підприємства. Одним із показників збереження власного капіталу є показник «чисті активи», який визначається як різниця між активами підприємства та обсягом його зобов'язань. Подібним чином деякі автори визначають власний капітал підприємства [7, с.39]. Варто зазначити, що управління формуванням, використанням та збереженням власного капіталу є основним у системі менеджменту і існує навіть на малих підприємствах, а от питання визначення ринкової вартості компанії, дієвості її фінансово-господарської діяльності та формування оптимальної структури капіталу зазвичай виникають лише на великих підприємствах.

Відповідно до концепції збереження власного капіталу таке управління доцільне у разі, коли підприємство перебуває у кризовому стані. В результаті управління капіталом на підприємстві повинна бути розроблена система оптимізації показників стану і використання капіталу на основі власного досвіду із врахуванням теоретичних узагальнень, наведених в економічній літературі, з урахуванням масштабів діяльності і специфіки виробничо-господарського процесу.

В умовах ринкової економіки в Україні процеси, що пов'язані з вдосконаленням системи управління капіталом підприємства, зокрема його формування та використання, набувають особливого значення, оскільки створення та розвиток необхідної фінансової ресурсної бази є важливою умовою сталого економічного зростання країни.

Ефективність діяльності суб'єкта підприємництва значною мірою залежить від рівня розвитку та вдосконалення системи управління власним капіталом. Управління капіталом суб'єктів підприємництва тісно пов'язане із прийняттям управлінських рішень, оскільки його величина та динаміка є важливими критеріями при встановленні їх оптимальності.

Отже, під час розроблення фінансової політики підприємства потрібно вибрати таку структуру капіталу, яка за найнижчої вартості капіталу дасть змогу збільшити ринкову вартість економічної одиниці.

Для цього потрібно визначити оптимальну структуру капіталу, вибрати ефективну стратегію управління підприємством, дотримуватися принципів управління капіталом підприємства. Також необхідно постійно вдосконалювати стратегію управління та структуру капіталу в процесі управління підприємством.

Ефективна система управління капіталом, створює основу високих темпів нарощування ресурсного потенціалу підприємства, забезпечення необхідної фінансової стійкості в процесі розвитку, постійний зріст ринкової вартості. Організаційно-економічний механізм управління капіталом підприємства дозволяє в повному обсязі реалізувати цілі і задачі, які стоять перед ним, сприяє результативному здійсненню функцій управління.

1. Балабанов І.Т. Основы финансового менеджмента / Учебное пособие., 2008. — с.128;
2. Бланк И.А. Управление использованием капитала. — К.: Ника-Центр, 2002. — 528 с.;
3. Бланк, І.А. Основы фінансового менеджменту [Текст] : навчальний посібник / І.А. Бланк; Дніпропетровський державний аграрний університет. — К.: Ніка — Центр, 2009. — 592с.;
4. Белоліпецький В.Г. Финансы фирмы. — М.: ИНФРА-М, 1998. — 196 с.;
5. Воробйов Ю. М. Формування власного фінансового капіталу підприємств / Ю. М. Воробйов // Фінанси підприємства. — 2006. — № 6. — 132 с. № 6. Партин Г.О. Фінансовий менеджмент: навч. посібник [Текст] / Г.О.

Партич, Н.Є. Селюченко. — Львів:видавництво НУ «Львівська політехніка», 2010. — С. 154—183;
7. *Шевчук Н.* Капітал підприємства: формування та ефективність функціонування // Ринок цінних паперів України. — 2004. — №5, 6. — С. 39-43; 8. *Рудницька О.М.* Система управління капіталом підприємства[Текст] / О.М. Рудницька // Науковий вісник НЛТУ України. — Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ, Серія: Економічні науки, №2/2012 2010. - №3. — С. 32-34.

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!

!